

Etelä-Savon lukioverkon kehittämismallit selvitetty

Etelä-Savon maakuntaliitto on teettänyt selvityksen Etelä-Savon lukioverkosta. Selvityksen tavoitteena on antaa tietopohjaa maakunnan tuleville lukiopäätöksille. Selvitys kuvaa, miten maakunnan lukiokoulutus on nykyisin järjestetty, ja tekee ehdotuksia sellaisista uusista järjestämismalleista, jotka sopisivat juuri Etelä-Savoon. Selvityksen on tehnyt Lyyra-plus Oy.

Selvityksen taustana on ollut *Uusiutuva Etelä-Savo* -strategia, näkemyksen luominen maakunnan palvelurakenteiden kehittymisestä ja aineiston tuottaminen, jotta maakunnan koulutuksen ja tutkimuksen tuoreita strategialinjauksia päästään toteuttamaan.

Lukio koetaan peruspalveluksi

Lukiokoulutus koetaan jokaisen kunnan peruspalveluna. Se on merkittävä tekijä paikkakunnan ikärakenteen ja elinkeinoelämän elinvoimaisuudelle. Lukio-opiskelijoiden lukumäärien erot kunnissa aiheuttavat lukiokoulutuksen kustannuksiin merkittäviä paikkakuntakohtaisia eroja. Kun opiskelijamäärät vähenevät, myös valtionosuus pienenee. Lisäksi lukiokoulutuksessa on useita kuntakohtaisia tekijöitä, jotka vaikuttavat koulutuskustannuksiin.

Ikäluokkakehitys näkyy

Lukiokoulutus on lähivuosina suurten toiminnallisten muutosten edessä. Ikäluokkien pieneneminen, muuttoliikkeen aiheuttamat väestökeskittymät, ammatillisen koulutuksen kiinnostuksen kasvu, opetuksen laadun korostaminen ja niukkenevat taloudelliset resurssit vaativat uusia lukiokoulutuksen toiminta- ja järjestämistapoja.

Koulutussektorin yhteistyön tiivistäminen entisestään on välttämätöntä. Joillekin Etelä-Savon lukioille asia on ajankohtainen aivan lähivuosina, joillekin hieman myöhemmin. Kaikkien ylläpitäjien kohdalla yhteistyökuvioiden uudistaminen on kuitenkin väistämätön tulevaisuudenkuva.

Vuonna 2007 Etelä-Savossa oli 14 lukiokoulutuksen järjestäjää ja 8 ammatillisen koulutuksen järjestäjää. Lukiokoulutusta annettiin 20 toimipisteessä. Aloituspaiikkoja lukiokoulutuksessa oli 1320 ja ammatillisessa koulutuksessa 1506.

Vuonna 2006 lukio oli peruskoulun päättäneiden keskuudessa hieman suosittu jatkokoulutusvaihtoehto kuin ammatillinen koulutus, mutta ero on vuosien varrella kaventunut vähäiseksi. Ammatillisen koulutuksen suosio on kasvanut.

Vuonna 2007 Etelä-Savossa oli 156 632 asukasta, joista 9-luokkalaista oli 1852. Tällöin 9-luokkalaisten määrä koko väestöstä oli 1,18 prosenttia. Vuonna 2020 koko Etelä-Savon väestömäärän ennustetaan olevan 148 850. Jos 9-luokkalaisten määrän oletetaan laskevan samassa suhteessa kuin 15–19 -vuotiaiden, heitä olisi vuonna 2020 arviolta 1405, mikä on 0,94 prosenttia koko Etelä-Savon väestömäärästä. Jos lukioon ja ammatilliseen koulutukseen hakeutuvien suhde

pysyy samana kuin tällä hetkellä, voi lukiokoulutukseen hakea koko maakunnassa alle 600 opiskelijaa vuosittain. Tällä hetkellä lukiokoulutukseen hakeutuu lähes 900 opiskelijaa.

Lukioverkko selvitys arvioi muun muassa lukioiden vahvuuksia. Tarkastelussa Juvaa, Rantasalmea ja Joroista (JJR-alue) käsiteltiin yhtenä kokonaisuutena, samoin Mikkeliä ja Puumalaa. Vahvuuskartta on muodostettu käyttämällä kuutta vahvuustekijää, joiden yhteenvedon kartta on rakentunut. Vahvuustekijät ovat: lukion opiskelijamäärä, lukiossa vuosittain aloittaneiden opiskelijoiden määrä, kunnan 16-vuotiaiden asukkaiden osuus väestöstä, lukion erityistehtävä, lukion käyttökustannukset sekä jatko-opintoihin sijoittuminen.

Vahvoja lukioita Etelä-Savossa ovat Mikkeli/Puumala, Savonlinna ja Pieksämäki. Yhteistyöstä hyötyvät JJR-alueen ja Mäntyharjun lukiot. Lukiot, joiden kohdalla yhteistyö on välttämätöntä, jotta toiminta ylipäättään voisi jatkua, ovat Heinävesi, Kangasniemi, Kerimäki, Punkaharju, Ristiina ja Sulkava.

Useita vaihtoehtoja: nykyinen vai keskittyvä verkosto?

Lukiokoulutukselle ei ole yhtä ainoata järjestämis- tai ylläpitomallia. Voimassa olevan lukiolain mukaan lukiokoulutuksen järjestämis lupaa voivat anoa yhdenvertaisesti kunnat, kuntayhtymät, valtio sekä rekisteröidyt yksityiset yhteisöt, säätiöt ja yhtiöt.

Lukiokoulutusta voidaan antaa olosuhteet huomioon ottaen pääkoulussa tai muussa erillisessä lukion toimipisteessä. Opetuksen pedagogiset ratkaisut, esim. lähiopetus, monimuoto-opetus ja etäopetus, ovat suurimmilta osin koulutuksen järjestäjän päätettävissä.

Opetuksessa ja opinnoissa voidaan tulevina vuosina entistä enemmän hyödyntää esimerkiksi verkko-opetusta erilaisissa lukiotoimipisteissä, esimerkiksi päälukion pienissä lukioyksiköissä ja lisäksi haja-asutusalueilla perusopetuksen, ammatillisen koulutuksen, kansalaisopiston tai kirjaston yhteydessä tai osittain kotoa käsin. Näin mahdollistetaan lukiokoulutus osittaisena lähipalveluna ja hyödynnetään laajaa yhteistyötä ja erilaisia koulutuksen tuottamistapoja.

Kaikissa yhteistyömuodoissa ja -malleissa on muutamia perusasioita, joiden avulla mahdolliset muutosprosessit voidaan menestyksekkäästi hoitaa. Ensiksikin muutosprosessi tulee mitoittaa oikein. Yhteistyöverkoston koosta riippumatta muutosprosessit tulee suunnitella hallittavan kokoiseksi ja niissä tulee edetä pienin askelin. Muutoksen onnistumiselle on ensiarvoisen tärkeää sitouttaa henkilöstö prosessiin jo suunnitteluvaiheessa.

Verkostoitumisen tulisi tapahtua ennakkoluulottomasti ja rohkeasti moneen suuntaan. Etelä-Savossa yhteistyötä tehdään tiiviisti toisen asteen kanssa, mutta tärkeitä yhteistyökumppaneita ovat myös yliopistot ja ammattikorkeakoulut.

Tapahtuipa eteläsavolaisen yhteistyön tiivistäminen millä tavalla ja tahoilla tahansa, on lukiokoulutuksen pedagoginen kehittäminen nostettava vahvasti esiin. Pedagoginen kehittäminen koostuu sekä suurista valtakunnallisista linjauksista että arkipäivän ratkaisuista, esimerkkeinä opetuksen suunnittelu, opetusmenetelmät ja opetustilannetekijät. Nämä saattavat hieman yllättäenkin joskus olla asioita, jotka hiertävät ja jopa estävät uudenlaisten opetuskäytäntöjen synnyn.

Kaikissa malleissa on huomioitava yhteisöllisyys niin opiskelija- kuin opettajatasollakin. Vaikka suuressa osassa opetusta käytettäisiin etäopetusmenetelmiä, on huolehdittava opiskelijoiden sosiaalistumisesta ja aidon vertaisryhmätunteen syntymisestä. Yhteisöllisyyden lisäksi on pidettävä kiinni lukion yleissivistävästä tehtävästä.

Etelä-Savon lukioverkon järjestämismalleista päätettäessä opiskelijoiden mielipiteet tulisi kussakin kunnassa kartoittaa ja ottaa painokkaasti huomioon jo suunnitteluvaiheessa.

Kouluverkko selvityksissä paneudutaan usein rakenteellisiin malleihin, jolloin innovatiiviset ja raikkaat ideat saattavat jäädä kustannustehokkaan ja organisaatioihin keskittyvän ajattelun jalkoihin. Uusilla ja ennakkoluulottomilla kokeiluilla ja yhteistyömalleilla voidaan järjestää lukiokoulutusta opiskelijalähtöisesti ja laadukkaasti myös vuonna 2020.

Toimenpide-ehdotukset: kooste eri mallien soveltamisista

Selvityksen tekijät ovat esittäneet 13 toimenpide-ehdotusta Etelä-Savon lukioverkon kehittämiseksi. Ne koostuvat esitettyjen järjestämismallien sovelluksista Etelä-Savon oloihin. Tiivistetysti:

Lukiokoulutuksen yleissivistävän laadun säilyttäminen korkeana on tärkeä osa strategista koulutuslinjausta maakunnassa, jossa yleinen koulutustaso on maan heikoimpia.

Lukioyhteistyössä voidaan vuosina 2010–2011 aloittaa yhteistyö pienten lukioiden verkostomallin pohjalta muodostamalla 2–3 lukion yhteistyöalueita. Tällä mallilla lukiokoulutuksen alueellinen saatavuus voidaan turvata ja saatavat kustannussäästöt ikäluokan pienetessä ovat huomattavat. Kangasniemen lukion yhteistyö pienten lukioiden verkostomallina voisi suuntautua Laukaaseen ja Joutsaan ja ylittää maakuntarajat. Mallin mukainen toiminta voisi sopia myös Kerimäen ja Punkaharjun sekä Mäntyharjun ja Ristiinan lukioille.

JJR-kuntien osalta toteutuu alueellinen hallintomalli, ja syventävänä yhteistyömuotona suositellaan yhteisen järjestämisluvan hakemista JJR-lukiolle ja opetuksen organisoimista siltä pohjalta. JJR-alue voisi aloittaa syksyllä 2009 valmistelun yhteisen koulutustarjonnan rakentamiseksi ja toiminnan aloittamiseksi elokuussa 2010.

Pieksämäki–Mikkeli-yhteistyön tulisi edetä rinnakkain siten, että suuntautuminen ammatillisen koulutuksen yhteiseen organisaatioon, Etelä-Savon Koulutus Oy:öön tulisi olla samansuuntainen. Rinnakkaiset, erilliset rakenteet vaikeuttavat yhteistyön syvenemistä Mikkelin ja Pieksämäen välillä.

Mikkeliin syntyy lukioiden yhdistämisen kautta alkuvaiheessaan noin 800:n opiskelijan lukio lukuvuoden 2010–2011 alusta lukien. Muut muutokset on syytä ajoittaa tämän suurlukion muodostamiseen. Puumalan kunnan lukion järjestämislupa on siirtynyt Mikkelille. Ristiinan lukio voisi liittyä osaksi Mikkelin lukiokoulutusta samalla periaatteella kuin Puumala. Tällöin syntyisi opetuksen tarjonnan, laadun ja tehokkuuden kannalta toimiva kokonaisuus, jonka muodostavat Mikkelin lukio ja sen toimipisteinä Haukivuoren, Puumalan ja Ristiinan toimipisteet.

Pieksämäen lukio on nyt vahva, mutta koska oppilasmäärä näyttää nopeasti putoavan, tulee ko. lukion hakeutua yhteistyöhön. Luontevaa on syventää yhteistyötä ammatillisen koulutuksen suuntaan. Aluksi tulee lisätä PASOn kanssa yhteisiä opintoja. Arvio on, että vuonna 2012 voidaan lukiokoulutus ja ammatillinen koulutus liittää yhteiseen organisaatioon (Etelä-Savon Koulutus Oy).

Savonlinnan ympärillä muusta maakunnasta poikkeava kuusijaksojärjestelmä rajaa yhteistyöalueen. Luontevinta on rakentaa yhteistyötä vaihtojaksojärjestelmän pohjalle niin, että opiskelijat siirtyvät vuosittain jakson ajaksi toiseen oppilaitokseen (SAMI tai toinen lukio) tai tekevät neljäntenä vuonna kokoaikaisesti opintoja toisessa oppilaitoksessa.

Savonlinnan taidelukion opetuksen avaaminen kiinnostaisi muita lukiota, mutta on samalla opiskelijarekrytointiin vaikuttava tekijä itse taidelukiolle. Raportissa esitetään Savonlinnan taidelukion muuttamista osakeyhtiöksi, jotta se voisi toimia koko maakunnallisen taideopetuksen kokoajana, koordinoijana ja resurssikeskuksena.

Heinäveden lukion osalta luontevin yhteistyösuunta on Varkauden suunta, jossa lukiokoulutus on siirretty osaksi ammatillisen koulutuksen kuntayhtymää.

Kangasniemen lukion maantieteellinen sijainti on sellainen, että yhteistyö voi kohdistua Pieksämäen, Mikkelin tai Jyväskylän suuntaan. Esityksenä on kuitenkin Kangasniemen yhteistyö pienten lukioiden verkostomallin pohjalta Joutsan ja Laukaan lukioiden kanssa.

Yhteenveto

Lukion lakkautuspäätöksen kunta tekee itsenäisesti ja omista lähtökohdistaan. Lakkauttamalla maakunnan pienet lukiot (6) saavutetaan euromäärinä mitattuna suurimmat säästöt (lähes 3 miljoonaa euroa / vuosi) ja lukiokoulutus keskitetään isoihin yksiköihin kaupunkilukioihin. Arvio on, ettei lukioiden lakkautuksesta pystytä tekemään yhtenäistä päätöstä ennen vuotta 2020. Vaikka pedagogisesti suurryhmäopetuksesta saadaan hyötyä, koemme että pienten lukioiden olemassaolo on perusteltua. Kuitenkaan ilman syvää yhteistyötä opiskelijoita ei tule riittämään kaikkiin maakunnan lukioihin

Järjestämismallit

Etelä-Savon lukioverkkoselvityksen järjestämismallit on jaoteltu järjestämisluvan perusteella niihin, joissa järjestämislupa säilyy nykyisellä järjestäjällä, ja niihin, joissa järjestämislupa muuttuu.

Pienten lukioiden verkostomalli

Tässä mallissa pienet lukiot verkostoituvat muiden oppilaitosten kanssa säilyttäen oman järjestämislupansa ja siten myös oikeudet valtionosuuksiin. Näin muodostuu usean toimipisteen lukioverkosto, jossa resurssit käytetään joustavasti yli kuntarajojen.

Etelä-Savossa pienillä lukioilla on halu ja tarve yhteistyön lisäämiseen. Yhtenä verkostomallina on esitetty Kangasniemen lukion yhteistyö maakuntarajat ylittäen Laukaan ja Joutsan lukioiden kanssa. Tämän mallin mukainen toiminta voisi sopia myös Kerimäen ja Punkaharjun sekä Mäntyharjun ja Ristiinan lukioille.

Vastuukuntamallit

Vastuukuntamalleissa kunnat tiivistävät toimintojaan joko muuttamalla koulutuksen ylläpitäjää tai yhdistämällä hallintoaan. Alueellisessa järjestäjäkuntamallissa vastuukunnalla on vastuu koko lukiokoulutuksen järjestämisestä sopimuskuntien alueella, kun taas alueellisessa hallintomallissa vastuukunnalla on vastuu sovitusta lukiokoulutuksen tehtävistä, joita voivat olla mm. erilaiset tukipalvelut tai verkko-opetus.

1. Alueellinen järjestäjämalli

Alueellisessa järjestäjämallissa vain vastuukunnalla on lukiokoulutuksen järjestämislupa, ja siten myös oikeus valtionosuuksiin. Vaikka sopimuskunnat luopuvat lukiokoulutuksen järjestämisluvastaan, ei se tarkoita lukioiden lakkauttamista. Alueellisessa järjestäjämallissa vastuukunta ja sopimuskunnat solmivat yhteistoimintasopimuksen, joka perussopimuksena määrittää koko toimintaa.

Alueellisella hallintomallilla tällä hetkellä toimivat Joroinen, Juva ja Rantasalmi voisivat siirtyä alueelliseen järjestäjämalliin hakemalla koko JJR-alueen lukiokoulutuksen järjestämisluvan Joroisen kunnalle.

2. Alueellinen hallintomalli

Alueellisessa hallintomallissa kullakin kunnalla on oma lukiokoulutuksen järjestämislupansa, jonka puitteissa opetus järjestetään vastuukunnan kanssa sovittujen palveluiden tukemana. Järjestämisluvan pysyessä sopimuskunnassa, säilyy siellä myös valtionosuudet ja pääosa henkilöstöstä.

Kerimäen, Punkaharjun, Sulkavan ja Savonlinnan lyseon lukiot voisivat muodostaa alueellisen hallintomallin mukaisen yhteistoimintarakenteen, jossa järjestämisluvat säilyvät kullakin kunnalla ja yhteistyömuodosta sovitaan erillisellä yhteistoimintasopimuksella. Kyseisen mallin mukainen yhteistoiminta on tällä hetkellä olemassa Joroisen, Juvan ja Rantasalmen lukioiden välillä.

Eräs tällaisen alueellisen hallintomallin sovellus on Mikkelin alueella jo suunnitelmassa ollut opetuspalvelukeskus (SEOP). Opetuspalvelukeskus voi yhdistää opetusta eri lukioiden välillä sekä lukion ja peruskoulun välillä siten kuin se on opetuksellisesti mielekästä. Organisaatorajat eivät estä mielekkään opetuksen toteuttamista.

3. Toisen asteen yhteinen organisaatio

Toisen asteen yhteisessä organisaatiomallissa ammatillinen oppilaitos/ammatilliset oppilaitokset ovat lukion/lukioiden kanssa saman ylläpitäjän alaisuudessa. Tällöin koulutuksen tavoite on ammatillisen koulutuksen ja lukiokoulutuksen järjestäjien yhteisesti asettama.

Tällainen toisen asteen yhteistyön syventyminen voisi tapahtua Heinäveden lukion osalta Varkauteen, jossa lukiokoulutus on siirretty osaksi ammatillisen koulutuksen kuntayhtymää. Toinen yhteistyöalue on Etelä-Savon Koulutus Oy:n toiminta-alue, jossa yhteistyö toisen asteen osalta voisi alkaa Pieksämäeltä ja laajentua Mikkeliin.

4 . Yksityisen lukion osakeyhtiömalli

Osakeyhtiömalli perustuu ajatukselle, että lukiokoulutuksen järjestämistä varten perustetaan erillinen osakeyhtiö, jonka alla voi toimia yksi lukio tai oppilaitoksia useista alueen kunnista.

5. Lukioiden keskittämismalli

Etelä-Savon maakunnassa lukioiden oppilasennusteiden, talouden ja jatko-opintoihin sijoittumisen näkökulmasta heikoimmassa asemassa ovat Heinävesi, Kangasniemi, Kerimäki, Punkaharju, Ristiina ja Sulkava. Ilman uusia yhteistyörakenteita ko. kuntien lukiot ovat vaarassa lakkautua, jolloin opiskelijat suuntautuvat suuriin lukioihin.

Keskittämisvaihtoehto äärimuodossaan tarkoittaa lukiokoulutuksen keskittymistä kaupunkeihin, Mikkeliin, Pieksämäelle ja Savonlinnaan. Keskittämällä opetusta pystytään ryhmäkoot optimoimaan ja lukiokoulutus tuottamaan mahdollisimman taloudellisesti. Opiskelijoiden koulumatkat pitenevät, ja lukiokoulutuksen imagomerkitys maaseutukunnille katoaa.

Lisätietoja antavat pedagoginen kehittäjä **Maarit Kivimäki** (Lyyra-plus Oy), p. 050 3132670, kehittämisjohtaja **Eero Aarnio** (maakuntaliitto), p. 040 5081247, maakuntasuunnittelija **Eeva Polvi** (maakuntaliitto), p. 044 7700524 sekä ohjausryhmän jäsenet **Heikki Hirvonen** (Mikkeli), **Markku Kankkunen** (Savonlinna), **Kari Koistinen** (Pieksämäki), **Sinikka Häyrinen** (JJR), **Anne Haakana** (Punkaharju) ja **Pirjo Toivo** (Kangasniemi).